

УДК 65.012.23:711.8

Михайло ФЕДІРКО, Петро МИКИТЮК

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗБУДОВИ РИНКУ ЕНЕРГЕТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Розглянуто необхідність розбудови ринку енергетичних послуг в контексті підвищення енергоефективності національної економіки і енергетичної безпеки України загалом та підвищення енергоефективності житлово-комунального господарства зокрема.

Розкрито сутність енергоефективності як інтегрального показника сталого розвитку національної економіки. Обґрунтовано, що формування ринкових відносин у сфері надання енергетичних послуг може ефективно здійснюватися за наявності належного інституційного забезпечення. Доведено, що формування інституційного забезпечення, а отже, становлення інституційного середовища розбудови ринку енергетичних послуг в теоретико-методологічному аспекті має здійснюватися в межах теорії інституційного забезпечення збалансованого розвитку національної економіки.

Визначено та охарактеризовано основні складові елементи інституційного забезпечення розбудови ринку енергетичних послуг: інституційну архітектуру, інституційну матрицю та інституційну динаміку.

Обґрунтовано, що в контексті приєднання України до членства в Енергетичному Співтоваристві сформовано багаторівневу систему управління енергоефективністю та енергетичною безпекою включаючи наднаціональний інституційний рівень, що вимагає чіткого правового інструментарію взаємоузгодження національних і наднаціональних інтересів у питаннях енергоефективності та енергетичної безпеки. Розкрито суть та інструменти взаємодії наднаціонального та національного рівнів інституційного забезпечення ринку енергетичних послуг.

Ключові слова: енергоефективність, енергетична безпека, ринок енергетичних послуг, інституційне забезпечення, інституційна модернізація.

JEL: L12

Постановка проблеми. Питання енергоефективності та ощадливого використання енергетичних ресурсів уже довгий час є актуальним для багатьох країн світу. Переважна їх більшість намагається вирішити проблему ефективного використання енергетичних ресурсів у спосіб впровадження енергозберігаючих технологій. І Україна, мірою власних можливостей, не стоїть осторонь таких тенденцій. Проблема енергоефективності в Україні загострюється в трьох вимірах: політичної, економічної та енергетичної незалежності.

У цьому контексті особливо вагомим є проблема енергетичної незалежності, оскільки в умовах, що склались в Україні, вона є основою для економічної, а отже, для політичної

незалежності. Україна взяла чіткий курс на здобуття енергетичної незалежності, прийнявши Національний план дій з енергоефективності, мета якого – зменшення кінцевого внутрішнього споживання паливно-енергетичних ресурсів. Досягти цього можна у спосіб впровадження відповідних заходів на декількох напрямках одночасно: у житлово-комунальному господарстві, промисловості, аграрно-промисловому комплексі, що дозволить знизити рівень енергоємності ВВП, який є суттєво вищим, порівняно з більшістю країн світу.

Проблема підвищення енергетичної ефективності не нова для України. Європейський вибір, курс на реформування економіки, а отже, низка зобов'язань, взятих перед європейськими інституціями та МВФ у частині підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги і встановлення ринкових цін на енергоносії, змушує країну впроваджувати заходи з енергозбереження та енергоефективності. Такі заходи мають зумовити позитивні зміни в енергетичному балансі країни, суттєво підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках, покращити показники зовнішньоторговельного балансу України та рівень платоспроможності населення за житлово-комунальні послуги.

У світовій практиці для реалізації проектів з підвищення рівня енергоефективності використовують різні джерела фінансування, в т. ч. залучення власних коштів підприємств, надання пільгових кредитів для населення. Проте найбільш поширеною формою фінансування заходів з енергоефективності є залучення коштів на ринку енергетичних послуг. Популярність і дієвість такого механізму полягає у використанні енергосервісних договорів, контрагентами яких у відношенні до замовників виступають енергосервісні компанії.

В Україні на даний час становлення ринку енергетичних послуг знаходиться на початковому етапі. Причиною цього є відсутність сприятливого інституційного та економічного середовища, відсутність належної законодавчої бази тощо.

З огляду на це дослідження сутнісних характеристик інституційного та економічного середовища та основних категорій ринку енергетичних послуг в Україні є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах, що характеризуються зростанням дефіциту та перманентного зростання цін на енергетичні ресурси, світова та вітчизняна наукова думка виявляє підвищений інтерес до проблем енергоефективності як важливого чинника сталого зростання як світової економіки, так і економіки окремих країн, енергетичної та екологічної безпеки загалом, так і до функціонування ринків енергетичних послуг як середовища досягнення високого рівня енергоефективності.

Важливий внесок у вирішення проблеми енергоефективності та розбудови ринку енергетичних послуг зробили як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники.

Серед зарубіжних вчених варто відзначити Ш. Хенсона (S. Hansen), Д. Вейсмана (I. Weisman), у роботі яких розглянуто теоретико-методологічні засади функціонування ринку енергетичних послуг та його основних суб'єктів-енергосервісних компаній [1].

Механізм економічного стимулювання енергозбереження на підприємствах комунальної власності досліджено у роботі О. В. Новосельцева.

Функціонування енергосервісних компаній на ринку ресурсозберігаючих товарів і послуг та теоретичні основи фінансової діяльності енергосервісних компаній висвітлено у дослідженнях І. М. Сотник [3; 4].

Питання енергоефективності як концепції сталого розвитку розглядається в роботі А. Б. Вебера [5].

Як явище проблематика інституційного супроводу розбудови ринку енергетичних послуг в контексті підвищення енергоефективності національної економіки та енергетичної безпеки в умовах загрози енергетичних криз та перманентного зростання цін на паливно-енергетичні ресурси в економічній теорії не розглядається на належному рівні.

В той же час, питання інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки та її збалансованого розвитку в умовах мінливого макросередовища знаходиться в площині наукових дискусій.

Обґрунтування необхідності та визначення сутнісних характеристик становлення системи інституційного забезпечення структурного реформування національної економіки висвітлено у дослідженні А. Ф. Мельник [6].

Інституційні основи забезпечення ефективної економічної стратегії розглядаються в роботі Я. А. Жаліла [7].

Обґрунтування інституційних основ, забезпечення економічної безпеки як важливої складової збалансованого розвитку національної економіки досліджено в роботі Т. Л. Желюк [8]. На думку Т. Л. Желюк, збалансований розвиток національної економіки в короткостроковому зрізі слід розглядати як процес рівноважного розвитку, а в довгостроковому – як динамічний, просторовий, сталий, гуманістичний, антиентропійний розвиток з формування оптимальних кількісних та якісних пропорцій в національній економіці на різних рівнях, які забезпечують її цілісність та конкурентоспроможність. Науковець вважає, що для характеристики збалансованого розвитку доцільно обґрунтувати його детермінанти на наднаціональному, національному, секторальному, галузевому рівнях [9, с. 24].

Оскільки енергоефективність позиціонується як інтегральний показник сталого розвитку, то інституційне забезпечення розбудови ринку енергетичних послуг в контексті підвищення енергоефективності слід розглядати, на нашу думку, в межах теоретико-методологічних підходів інституційного забезпечення збалансованого розвитку.

Огляд та аналіз названих та інших наукових публікацій, що стосуються даної тематики, показує, що основна увага в них приділяється висвітленню механізму функціонування енергосервісних компаній, в той час, як проблема діяльності інших суб'єктів ринку енергосервісних послуг не досліджується належним чином, що не дозволяє сформулювати інституційні, організаційні, економічні, фінансові і технологічні рішення при розбудові ринку енергосервісних послуг в Україні.

В цьому контексті зазначене вище дає підстави вважати цю проблему актуальною і визначає її як тему дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування заходів інституційного забезпечення підвищення рівня енергоефективності національної економіки та енергетичної безпеки, впровадження яких сприяє розбудові ринку енергетичних послуг в Україні.

Виклад основного матеріалу. Ідеологія сталого розвитку, прийнята як стратегія розвитку в багатьох країнах світу, вважається найперспективнішою ідеологією сучасності. При цьому під сталим розвитком розуміється процес технологічного прогресу та соціальної організації, який задовольняє потреби суспільства, не завдаючи при цьому шкоди

довкіллю. Сталий розвиток базується на принципах соціальної рівності та викоріненні бідності [2].

Однією з концепцій та інструментом досягнення параметрів сталого розвитку вважається енергоефективність, яка є інтегральним показником, що одночасно характеризує економічну, соціальну та екологічну сфери діяльності суспільства. В цьому контексті енергоефективність необхідно розглядати як показник щодо можливості отримання максимально корисного результату в економічній і соціальній сферах та мінімально шкідливого екологічного ефекту за умов обмеження практично всіх ресурсів[5].

Концепція сталого розвитку, позиціонуючи енергоефективність як інтегральний показник, визначає фактори її стимулювання. При цьому стимули розглядаються як у матеріальній, так і нематеріальній формі, де під матеріальною формою тут розуміється безпосередній фінансовий вплив, в той час під нематеріальною формою – дія інституційних чинників, наприклад, стимулювання через дозволи, угоди тощо.

Прикладом позитивного досвіду є досвід США, де стратегія енергоефективності тримається на трьох підвалинах:

- 1) на правовій основі та нормативній базі;
- 2) на прогресивних технологіях;
- 3) на стимулюванні ринку енергетичного сервісу [10].

Подібна ситуація має місце і в країнах Європейського Союзу, де розвитку ринку енергетичних послуг приділяється значна увага на інституційному рівні [11].

В рамках цього дослідження інституційно-економічні заходи забезпечення і розбудови ринку енергетичних послуг як середовища досягнення високого рівня енергоефективності національної економіки України доцільно розглядати як сукупність правових економічних, громадянських інститутів національного та наднаціонального рівнів, основним їх призначенням має стати створення такого інституційно-економічного середовища сприятливого для розвитку ринку енергетичних послуг з метою досягнення високого рівня енергоефективності, економічної, екологічної та соціальної безпеки. При цьому процес становлення інституційного середовища може характеризуватися як інституційними деформаціями, спричиненими інституційними розривами, так і інституційними трансформаціями, які набувають форм інституційних надформ, проміжних форм, інституційних проривів, імпорту інституцій, які себе зарекомендували в інших країнах у контекстах підтримки безпеки розвитку національної економіки [8, с. 21].

В інституційній системі забезпечення збалансованого розвитку в науковій літературі [7] виділяють галузево-функціональні, узгоджувальні, регіональні, державні та недержавні інститути. Так, галузево-функціональні інститути доводять завдання до їхнього конкретного об'єкта; узгоджувальні забезпечують діалог між носіями інтересів і сприяють прийняттю кваліфікованих, авторитетних і легітимних рішень; регіональні інститути сприяють узгодженню економічної політики у межах регіонів. Недержавні інститути спрямовані на структурування інтересів економічних суб'єктів, формування групових інтересів, узгодження підприємницьких дій на різних рівнях й повинні бути тісно пов'язані з державними узгоджувальними органами. При цьому важливе значення для забезпечення збалансованого розвитку має об'єднання інститутів у цілісне інституційне середовище, в якому вони доповнюють один одного як на національному, так і наднаціональному рівнях.

Т. Л. Желюк вважає, що інституційне забезпечення управління національною економікою, орієнтоване на забезпечення економічної безпеки, є однією з вирішальних доміант збалансованого розвитку. При цьому саме інституційний вектор через правові, політичні, економічні механізми може забезпечити цілісність економічної системи та посилити її здатність ефективно переборювати кризові явища [8, с. 21]. Це забезпечення має містити:

- 1) інституційну архітектуру, яку утворюють наднаціональні та національні інститути;
- 2) інституційну матрицю, яка представляє взаємодію формальних та неформальних інститутів економічної безпеки, створюючи відповідне інституційне середовище;
- 3) інституційну динаміку, яка відображає модернізацію діючих і створення нових інститутів, які забезпечуватимуть збалансований розвиток функціонування національної економіки як відкритої економічної системи підвищує значимість наднаціональних інститутів у забезпеченні економічної безпеки та її складової – енергетичної безпеки.

З 1 лютого 2011 р. Україна офіційно стала повноправним членом Європейського Енергетичного Співтовариства після підписання та ратифікації відповідних документів [12].

Вважається, що приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства сприятиме встановленню довгострокової фінансової стабільності енергетичного сектора та поліпшення інвестиційного клімату в Україні, стимулюватиме регіональну інтеграцію та торгівлю, допомагатиме вирішенню проблем боротьби зі змінами клімату та запровадження енергозберігаючих технологій. У рамках членства в Енергетичному Співтоваристві Україна буде продовжувати підвищувати ефективність функціонування внутрішніх енергетичних ринків шляхом імплементації відповідного законодавства ЄС [13].

Вступ до Енергетичного Співтовариства має забезпечити:

- запровадження та розширення Україною нормативно-правової бази Європейського Союзу енергетики, навколишнього середовища, конкуренції та відновлюваних джерел енергії;
- участь України в розробці спільно з Договірними сторонами регуляторної системи, що сприятиме ефективному функціонуванню ринків енергопродуктів і матеріалів для транспортування яких використовуються мережі без внутрішніх кордонів.

У рамках співпраці з Енергетичним Співтовариством Національна комісія, що здійснює регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП), бере активну участь у заходах, організованих Секретаріатом енергетичного Співтовариства (далі – ЕНС), а саме у засіданнях:

- 1) Ради органів регулювання Енергетичного Співтовариства;
- 2) Робочої групи з питань електроенергетики Ради органів регулювання Енергетичного Співтовариства;
- 3) Робочої групи з питань газу органів регулювання Енергетичного Співтовариства;
- 4) Робочої групи з питань споживачів органів регулювання Енергетичного Співтовариства.

В контексті вищенаведеного до інститутів наднаціонального рівня варто віднести три головні інституції, що на терені ЄС є відповідальними за виконавчу та законодавчу владу.

Рада ЄС репрезентує уряд, Європарламент – народ, а Комісія відповідає за інтереси Європи. Режим співпраці з цими інституціями потребує вироблення чіткого правового інструментарію взаємоузгодження національних і наднаціональних інтересів у питаннях розбудови енергетичної безпеки. Особливу увагу варто приділити співпраці з міжнародними фінансовими організаціями.

В сучасних умовах наднаціональний рівень управління енергоефективністю визначають міжнародні угоди, конвенції, які заключені або ратифіковані Україною. Провідну роль в даному управлінні відіграють такі інститути:

1) Організація Об'єднання націй, в рамках якої 193 країни світу, 25 вересня 2015 р. в рамках 70-ої сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку визначили нові орієнтири розвитку людства до 2030 р. та визначили 17 цілей сталого розвитку. Нові цілі мають забезпечити інтеграцію зусиль щодо економічного зростання соціальної справедливості і раціонального природокористування;

2) Європейський Союз, який за рахунок використання наднаціональних норм регулювання сприяє структурній перебудові та створенню полюсів зростання в Європі, розробляє стратегії та програми зростання зайнятості, розвитку освіти, науки, вирішення енергетичних та екологічних питань, сприяє покращенню показників інституційної ефективності для потенційних членів ЄС, а також застосовує середньострокове програмування.

У цьому контексті важливе значення для розбудови ринку енергетичних послуг в Україні має Директива 2012/27/ЄС, яка окреслює основні положення щодо енергоефективності та енергетичної безпеки країн-членів ЄС та Європейського Енергетичного Співтовариства [14].

Тому на передній план виступають завдання, що постають перед Україною у зв'язку з необхідністю її імплементації. У зв'язку з цим виникає питання: чи є обов'язковими до виконання вимоги Директиви для України. Юридично основою для цього служать документи про приєднання України до Енергетичного Співтовариства: "Протокол про приєднання України до договору про заснування Енергетичного Співтовариства" та Закон України №2787-VI від 15.12.2010 р. Для України участь в ЕпС дає можливості для запровадження на внутрішньому ринку вищого рівня конкуренції, вищих технічних стандартів і правил регулювання, кращого інвестиційного клімату. Це також означає глибшу інтеграцію українського енергетичного сектору з ринками країн ЄС, посилення власної енергетичної безпеки.

Що стосується юридичних аспектів, то Директива ЄС – це тип законодавчого акта вторинного законодавства Європейського Союзу, що має такі ознаки:

1. Директива ЄС не є актом прямої дії (на відміну від Рішення, Постанови або Регламенту);

2. Вимоги Директиви досягаються через національне законодавство;

3. Директива зобов'язує в зазначений термін вжити заходів, спрямованих на досягнення визначених у ній цілей;

4. Директива – підлеглий документ, але вона має верховенство над національним правом.

Особливостями Директив ЄС є:

1) обов'язковість виконання;

2) гнучкість у виборі шляхів виконання;

3) відтермінування виконання.

Чи є виконання вимог деяких Директив ЄС обов'язковим для України, яка в даний час не є членом Європейського Союзу? Ст. 10 "Договору про заснування Енергетичного Співтовариства" дає відповідь на це запитання: "Кожна Договірна Сторона зобов'язується реалізовувати положення нормативно-правової бази Європейського Союзу з енергетики згідно з графіком ужиття таких заходів".

Основними формами адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу є: апроксимація (наближення), транспозиція (перекладання, координація (взаємне впорядкування)).

В контексті загальнодержавної програми зміст названих термінів визначено наступним чином:

- апроксимація – процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою наближення положень національного законодавства до положень актів законодавства іншої держави, групи держав або міжнародної спільноти загалом.
- транспозиція – процес прийняття, внесення змін чи скасування правових норм з метою досягнення ідентичності з відповідними донорськими актами. Транспозиція може означати копіювання тексту законодавчого документа дослівно в національне законодавство або пряме посилання на міжнародний акт у національному законодавстві;
- координація – процес узгодження тієї частини національного законодавства та практики його застосування, за якою наближення або транспозиція є неможливими або непотрібними.

Правовими підставами для імплементації Директив ЄС про енергетичну ефективність у законодавстві України є:

- 1) Закон України № 2787-VI від 15 грудня 2010 р. "Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства", визначає графік імплементації галузевих Директив та Регламентів;
- 2) Закон України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" № 1629-IV від 18 березня 2004 р., визначає механізм адаптації законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування;
- 3) Рішення Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства Д/2009/04/МС-Епс від 18 грудня 2009 р. "Про приєднання України до Договору Енергетичного Співтовариства", визначає умови приєднання України до Договору Енергетичного Співтовариства;
- 4) Рекомендація Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства "Про енергетичну ефективність" R/2013/01/МС-ЕпС від 24 жовтня 2013 р., визначає основні вимоги до енергетичних характеристик будівель та методики їх обчислень.

Потужним інституційним чинником для розбудови ринку енергетичних послуг в Україні є прийняття 18 грудня 2009 р. Рішення Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства 2009/05/1С-ЕпС про імплементацію деяких Директив з енергоефективності (в подальшому Рішення 2010/02/МС-ЕпС від 24 вересня 2010 р., до нього було внесено деякі зміни). Сюди відносяться:

1. Директива 2006/32/ЄС про ефективність кінцевого використання енергії та енергетичний сервіс (ЕСД);
2. Директива 2010/30/ЄС про вказування обсягів споживання енергії та інших ресурсів енергоспоживаючими продуктами за допомогою маркування та надання стандартної інформації про товар (ЕНД);

3. Директива 2010/31/ЄС про енергетичні характеристики будівель (EPBD).

Директива 2006/32/ЄС зобов'язує встановлення загальнодержавної мети збереження енергії на 9% на 9 років, застосування Директиви та прийняття Національного Плану дій з Енергоефективності (далі – НПДЕЕ) на кожні 3 роки з встановленням проміжних цілей.

Крім того, Директива визначає організаційно-економічні та технічні заходи щодо розбудови ринку енергетичного сервісу (ESД), а саме:

1) регулювання, співпраця з дистриб'юторами енергії, створення фінансових інструментів та усунення бар'єрів входу на ринок;

2) наявність послуг енергоаудиту та встановлення засобів обліку;

3) поширення інформації про можливості енергозбереження;

4) зразкова роль державного сектору;

5) "енергоефективні" державні закупівлі.

3) Європейський банк реконструкції та розвитку (далі – ЄБРР) і Європейський інвестиційний банк, які є найбільшими фінансовими інвесторами в реалізації проектів розвитку України, а саме проектів зміцнення виробничого потенціалу, покращення конкурентоспроможності, розвитку місцевих ринків капіталу, продовження реформи енергетичного сектору;

4) Світовий банк, який здійснює з Україною співробітництво за 4 стратегічними напрямками: збільшення інвестування в інфраструктуру, покращення бізнес-клімату, покращення роботи державного і муніципального секторів, покращення системи соціального захисту.

Що стосується національного рівня, то інституційне забезпечення управління енергоефективністю та енергетичною безпекою країни забезпечують Президент України, Верховна Рада України, Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів України, Міністерство енергетики вугільної промисловості, Міністерство економічного розвитку і торгівлі, центральні державні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Президент України відповідає за цілісний розвиток національної економіки та формує стратегію соціально-економічного розвитку через укази та розпорядження, утворює робочі групи, комісії, які здійснюють підготовку проектів, програмних документів економічного і соціального розвитку.

Верховна Рада України в межах повноважень, визначених Конституцією України, формує законодавчу базу, що стосується енергоефективності, енергетичної безпеки та ринку енергетичних послуг.

Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сферах економічної та енергетичної безпеки з урахування змін в геополітичній обстановці, вносить Президенту України пропозиції щодо розвитку енергетичної стратегії України.

Міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади в межах своїх повноважень забезпечують виконання передбачених законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України завдань економічної політики, реалізацію концепцій, програм з максимально можливим гарантуванням параметрів енергоефективності та енергетичної безпеки.

Місцеві органи державної влади в розробці та реалізації програмно-планових документів гарантують підвищення параметрів енергоефективності та енергетичної безпеки територій.

Для того, щоб названі структури могли більш активно брати участь у розробці та реалізації управлінських рішень у сфері енергоефективності та енергетичної безпеки як однієї з доміант сталого розвитку України, необхідно вдосконалити правовий інститут енергоефективності та енергетичної безпеки.

До виконання Рішень Ради Міністрів Енергетичного Співтовариства 2009/05/МС-ЕпС та 2010/02/МС-ЕпС Україна приступила з великим запізненням. Лише 26.11.2014 р. КМУ видав розпорядження "Про схвалення розроблених Міністерством економічного розвитку і торгівлі планів імплементації деяких актів законодавства ЄС".

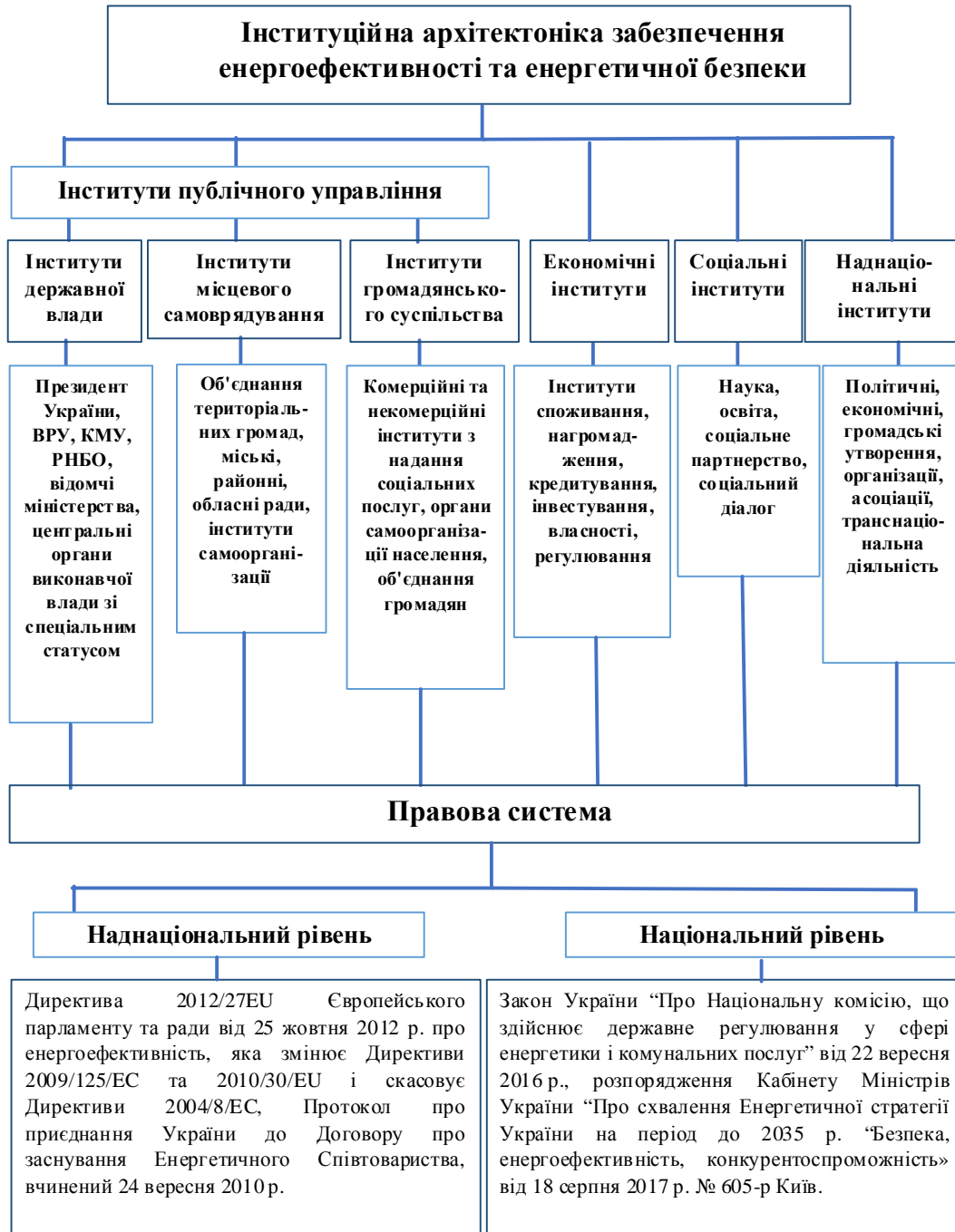
Це розпорядження зобов'язувало:

1) такі державні інституції, як Мінрегіон, Держенергоефективності, Мінекономрозвитку до 31 березня 2015 р. розробити та подати на розгляд КМУ України проект Національного плану дій з енергоефективності, в якому, зокрема, передбачити визначення національного індикативного завдання з енергозбереження;

2) такі державні інституції, як Мінрегіон, Держенергоефективності, Мінекономрозвитку, Міненерговугілля за участю Національної комісії з регулювання енергетик та комунальних послуг (далі НКРЕКП) до 1 березня 2015 р. розробити та подати на розгляд Кабінету Міністрів України проект закону України щодо ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів.

25 листопада 2015 р. на засіданні КМУ України було схвалено проект розпорядження "Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року"[15]. Згідно з Планом, передбачено досягнення у 2020 р. національної індикативної мети щодо енергозбереження у розмірі 9% від середнього показника кінцевого внутрішнього споживання за період протягом 2005–2009 рр., що становить 6,5 млн. т нафтового еквіваленту (далі – т. н. е.). Крім того, Національний План дій визначає проміжну мету – у 2017 р. скоротити енергоспоживання у розмірі 5%. Досягти цих показників планується шляхом реалізації заходів у чотирьох основних секторах кінцевого споживання. Перший – побутовий сектор, у якому очікується найбільший ефект. Далі – сектор послуг, до якого входить енергоспоживання бюджетних установ, а також у промисловості та транспорті.

Серед основних заходів: сприяння залученню інновацій в термомодернізацію житлових будівель та будівництво споруд з близьким до нульового споживання енергії; адаптація стандартів палива та технологій його використання до європейських; запровадження Сертифікації енергетичної ефективності будівель, системи енергоаудиту та енергоменеджменту. Встановлення мінімальних вимог до енергоефективності будівель та енергоспоживчих продуктів (обладнання), забезпечення функціонування системи енергетичного маркування електрообладнання побутового призначення, також забезпечення 100% комерційного обліку споживання газу, теплової енергії та води і впровадження рахунків про оплату спожитої енергії з інформаційно-аналітичними даними щодо динаміки обсягів споживання енергії та комунальних послуг та ряд інших.

Рис. 1. Інституційне забезпечення функціонування ринку енергетичних послуг в Україні

Джерело: Сформовано авторами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вищенаведене дозволяє зробити такі висновки і пропозиції [16]:

- на даний момент в Україні сформовано основні складові елементи архітекτονіки інституційного забезпечення управління енергоефективністю та енергетичною безпекою. Важливе значення для його формування і подальшого вдосконалення має вплив наднаціональних інститутів, в першу чергу, – законодавчих і виконавчих органів ЄС;

- в Межах інституційної архітекτονіки визначено та імплементовано інституційну матрицю, яка представляє взаємодію формальних та неформальних інститутів, які забезпечують енергоефективність та енергетичну безпеку України, створюючи відповідне інституційне забезпечення;

- результати дослідження дозволяють констатувати, що в процесі забезпечення енергоефективності та енергетичної безпеки України має місце інституційна динаміка, яка відображає модернізацію діючих і створення нових інститутів, удосконалення інституційної матриці шляхом удосконалення взаємодії формальних та неформальних інститутів до міжнародного рівня;

- формування інституційного забезпечення енергоефективності та енергетичної безпеки в контексті розбудови ринку енергетичних послуг в Україні частково відбулося і продовжує відбуватися за рахунок його імпорту з наднаціонального рівня.

Інституційне забезпечення розбудови ринку енергетичних послуг в Україні в контексті підвищення енергоефективності та енергетичної безпеки в подальшому має розвиватися з урахуванням процесів інституалізації світової економіки, формування інститутів ринкової інфраструктури, громадського регулювання та переміщення частини регуляторних повноважень на регіональний рівень, що може бути предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Hansen S. J. *Performance contracting: expanding horizons* / S. J. Hansen, C. Weisman. – The Fairmont Press, Inc., 1998. – 239p.
2. Новосельцев О. В. *Механізм економічного стимулювання енергозбереження на підприємствах комунальної власності* / О. В. Новосельцев, Т. О. Євтухова // Пробл. заг. енергетики. – 2003. – № 8. – С. 40–47.
3. Сотник І. Н. *Енергосервісні компанії на ринку ресурсів зберігаючих товарів і послуг України* / Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 1 (163). – С. 321–327.
4. Сотник І. М. *Ефективний енергоменеджмент: теоретичні основи фінансової діяльності енергосервісних компаній* / І. М. Сотник, Л. А. Кулик // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2015. – № 3. – С. 212–225.
5. Вебер А. Б. *Політика мирового развития: между реальностью глобализации и импортом устойчивости* / А. Б. Вебер // Полис-2003. – № 5. – С. 38–45.
6. Мельник А. *Система інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки: сутнісні характеристики та проблеми формування* / А. Мельник // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, 2012. – Вип. 2. – С. 7–17.
7. Жаліло Я. А. *Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави: моногр.* – К. : НІСД, 2009. – 336 с.

8. Желюк Т. Л. Економічна безпека в системі інституційного вектора збалансованого розвитку / Т. Л. Желюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – Тернопіль, 2013. – Вип. № 1. – С. 19–32.
9. Архітектоніка управління збалансованим розвитком національної економіки / кол. моногр.; за ред. Желюк Т. Л. – Тернопіль : Крок, 2017. – 337 с.
10. ESCO Market Report for Non-European Countries 2013–2014. Services Companies : <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/esco-market-report-non-european-countries-20137>.
11. ESCO Market Report for European Countries 2013–2014. Services Companies : <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/esco-market-report-non-european-countries-2013>.
12. Закон України “Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства” № 2787-VI від 15 грудня 2010 р.
13. Енергетичне співтовариство. Режим доступу : <http://www4.nerc.gov.ua/?id=4664>.
14. Директива 2012/27/EU Європейського парламенту та ради від 25 жовтня 2012 р. “Про енергоефективність, яка змінює Директиви 2009/125/EC та 2010/30/EU і скасовує Директиви 2004/8/EC та 2006/32/EC”.
15. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства. Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_926.
16. Кабінету Міністрів України розпорядження про Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року № 1228-р. від 25 листопада 2015 р. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-p>.

References

1. Hansen S. J. Performance contracting: expanding horizons. TheFaizmontPzess, Ins., 1998, 239p. [in English].
2. Novoseltsev O. V., Yevtukhova T.O. Mekhanizm ekonomichnoho stymuliuvannya enerhoberezhennia na pidpriemstvakh komunalnoi vlasnosti [Economic stimulation of energy efficiency in communal enterprises]. *Problemy zahalnoi enerhetyky – The Problems of General Energy*, 2001, No. 8, pp. 40-47 [in Ukrainian].
3. Sotnik I. N. Energoservisnye kompanii na rynke resursosberegaiushchikh tovarov i usluh Ukrayny [Energy services companies in the market of resource-saving goods and services f Ukraine]. *Aktualni problemy ekonomiky – Actual Problems of Economics*, 2015, No. 1 (163), pp. 321–327 [in Russian].
4. Sotnyk I. M., Kulyk L.A. Efektyvnyi enerhomenedzhment: teoretychni osnovy finansovoi diialnosti enerhoservisnykh kompanii [Efficient energy management: theoretical basis of financial activities of energy services companies]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and management of innovations*, 2015, No. 3, pp. 212–225 [in Ukrainian].
5. Veber A. B. Politika mirovogo razvitiia: mezhdu realnostiu globalizatsii i importom ustoichivosti [The world’s development policy: between globalization and sustainability import]. *Polis-2003*, No. 5, pp. 38–45 [in Russian].
6. Melnyk A. Systema instytutsiinoho zabezpechennia strukturnoi transformatsii natsionalnoi ekonomiky: sutnisni kharakterystyky ta problemy formuvannia [The system of institutional support for the structural transformation of the national economy:

- essential characteristics and problems of formation]. *Visnyk TNEU – The Herald of Ternopil National Economic University*, 2012, Issue 2, pp. 7-17 [in Ukrainian].
7. Zhalilo Ya. A. *Teoriia ta praktyka formuvannia efektyvnoi ekonomichnoi stratehii derzhavy: monohr.* [Theory and practice of introducing an effective economic strategy of the state: monograph]. Kyiv: NISD, 2009, 336 p. [in Ukrainian].
  8. Zheliuk T. L. *Ekonomichna bezpeka v systemi instytutsiinoho vektora zbalansovanoho rozvytku* [Economic safety within the institutional framework of balanced growth]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – The Herald of Ternopil National Economic University*, 2013, Issue 1, pp. 19–32 [in Ukrainian].
  9. *Arkhitektonika upravlinnia zbalansovanyim rozvytkom natsionalnoi ekonomiky: kol. monohr.; za red. Zheliuk T. L.* [Architectonics of managing a balanced growth of the national economy: multi-authored monograph; ed. T.L. Zheliuk]. Ternopil: Krok, 2017, 337 p. [in Ukrainian].
  10. ESCO Market Report for Non-European Countries 2013-2014. Services Companies, from <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/esco-market-report-non-european-countries-2013> [in English].
  11. ESCO Market Report for Non-European Countries 2013-2014. Services Companies, from <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/esco-market-report-non-european-countries-2013> [in English].
  12. *Zakon Ukrainy "Pro ratyfikatsiiu Protokolu pro pryiednannia Ukrainy do Dohovoru pro zasnuvannia Enerhetychnoho Spivtovarystva" № 2787-VI vid 15 hrudnia 2010 r.* [The Law of Ukraine "On ratification of the protocol of Ukraine's accession to the Treaty establishing the Energy Community from 15.12.2010, No. 2787-VI"] [in Ukrainian].
  13. *Enerhetychne spivtovarystvo* [The Energy Community], from <http://www4.nerc.gov.ua/?id=4664> [in Ukrainian].
  14. *Dyrektyva 2012/27EU Yevropeiskoho parlamentu ta rady vid 25 zhovtnia 2012 r. "Pro enerhoefektyvnist, yaka zminiuiie Dyrektyvy 2009/125/EC ta 2010/30/EU i skasovuie Dyrektyvy 2004/8/EC ta 2006/32/EC"* [Directive 2012/27/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 "On energy efficiency, amending Directives 2009/125/EC and 2010/30/EU and repealing Directives 2004/8/EC and 2006/32/EC"] [in Ukrainian].
  15. *Dohovir pro zasnuvannia Enerhetychnoho Spivtovarystva* [the Treaty establishing the Energy Community], from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_926 [in Ukrainian].
  16. *Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy pro Natsionalnyi plan dii z enerhoefektyvnosti na period do 2020 roku № 1228-r. vid 25 lystopada 2015 r.* [Executive Order by the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1228-p of 25 November 2015 "National renewable energy action plan up to 2020"], from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1228-2015-r> [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 вересня 2017 р.